

APKĀRTĒJAS VIDES PILNĀS EKONOMISKĀS VĒRTĪBAS KONCEPCIJA ENVIRONMENT TOTAL ECONOMIC VALUE CONCEPT

Tatjana Tambovceva, Rīgas Tehniskā universitāte

Summary: In the expanded kind to an estimation of positive effects of investment projects serve environment **total economic value** concept. With its help the diversified benefits which are connected to preservation (improvement) of quality of the environment, its resources and services, including what are not expressed in the monetary form can be appreciated.

Cilvēku labklājības pamats ir kvalitatīva dzīves vide. Pieaugot ekonomiskās attīstības tempiem, palielinās vides noplicināšanas, izpostīšanas un piesārņošanas apjomi. Šīs sekas skar gan dabas vidi, gan cilvēku veselību, gan arī ekonomiku. Esošā situācija ekoloģijā un izmaiņu tendences tajā galvenokārt ir atkarīgas no rūpnieciskās ražošanas un mājsaimniecību darbībām.

Valsts investīciju projektu ietvaros prioritārie sektori 2003. gadā pēc plānotā kopējā investīciju apjoma ir transports, vide un iekšlietas. Vides aizsardzībai un uzlabošanai bija izdalīti:

	2000		2001		2002		2003	
	milj. latu	īpatsvars, %	milj. latu	īpatsvars, %	milj. latu	īpatsvars, %	milj. latu	īpatsvars, %
VIP	141.1	100	114.7	100	111.7	100	126.3	100
vide	34.8	24.7	24.9	21.7	17.6	15.6	23.7	18.8

Izvērstā veidā investīciju projektu pozitīvo efektu novērtēšanai kalpo apkārtējas vides *pilnās ekonomiskās vērtības* (total economic value) koncepcija. Ar tās palīdzību var novērtēt dažādas saistītas ar ADV kvalitātes saglabāšanu, to resursu un pakalpojumu, tai skaitā arī to, kas nav izteikts naudas formā ienesīgumus. Tomēr pirms analizēt šīs kompleksās novērtēšanas struktūru jānoformulē kas tad tieši ir apkārtējas vides kvalitāte, kuru uzturēšanai (uzlabošanai) ir vērsti visi šie pasākumi.

Zem *apkārtējas dabas vides kvalitātes* var saprast tās iespēju rēķinoties uz ilgtspējīgo perspektīvu mijiedarboties ar sabiedrību veicot sekojošās funkcijas:

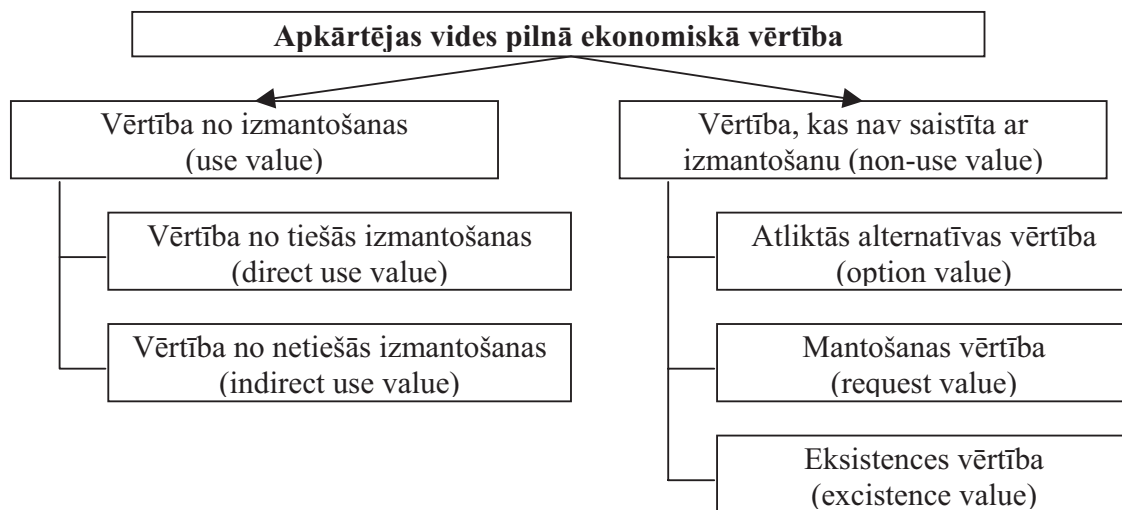
- cilvēka eksistences un darbības vides;
- telpiskās attīstības bazisa un ražošanas spēku izvietojuma un iedzīvotāju rasselenija;
- dabas resursu avota un ražošanas un patērēšanas atkritumu uztvērēja (saņēmēja);
- genofonda "krātuves", augu un dzīvnieku pasaules daudzveidības.

Pilnā ekonomiskā vērtība iekļauj sevī (skat. 1.att.):

- 1) Vērtību no izmantošanas (use value);
- 2) Vērtību, kas nav saistīta ar izmantošanu (non-use value).

Vērtība no izmantošanas iekļauj sevī:

- Vērtība, kas rodas no ekoloģisko labumu faktiskās izmantošanas (direct use value); to var izmērīt ar ienākuma palīdzību. Ienākumu var gūt no estestvenih dabas resursiem un ekoloģiskiem labumiem. Piemēram, lauksaimniecības ražas novākšanas rezultātā, meža izciršanas un to pārstrādāšanas rezultātā u.t.l.
- Vērtība no netiešās izmantošanas (indirect use value), ko var izmerīt ar papild ienākumiem. Papildienākumus var saņemt no pakalpojumu izmantošanas, ko dot veselīgās apkārtēja vides ietekme cilvēka veselībai, kā arī estētisko, rekreāciju u.t.l. prasību apmierināšanas rezultātā.

1.att. Apkārtējas dabas vides pilnās ekonomiskās vērtības sastāvdaļas

Savukārt vērtība, kas nav saistīta ar izmantošanu (non-use value) ietver sevī:

- Atliktās alternatīvas vērtību (option value), kas tiek saistīta ar iespējas saglabāšanu gūt tiešo vai netiešo ieguvumu no ekoloģisko labumu izmantošanas nākotnē. Parasti tā izteikta caur gatavību samaksāt par apkārtējas dabas vides saglabāšanu tālākai to izmantošanai nākotnē.
- Mantojuma vērtība (request value) aprēķina caur gatavību samaksāt par tīro apkārtējo vidi, ko izmantos nākotnes cilvēki (mūsu pēcteči).
- Eksistēšanas vērtība (existence value). Atkarībā no atliktās alternatīvas to var aprēķināt nevis kā saistītus ar ekoloģisko labumu izmantošanu iespējamus ienākumus nākotnē, bet ar pašu tīras, daudzveidīgas un produktīvas apkārtējas vides, ko lietos visa cilvece eksistences faktu. Piemēram, tropu mežu vērtība biodaudzveidības uzturēšanai.

Šī struktūra ļoti bieži izmantojamā projektu investīciju analīzē, it īpaši sarežģītākajos gadījumos. Tai skaitā ir rekreācijas projektu novērtēšana, bio daudzveidības uzturēšanas projekti, meža masīvu rekonstrukcija, kas nes svarīgas ekoloģiskās funkcijas, t.i. tādi projekti, kuriem svarīgākas (dominējošākas) ir ekoloģiskas, dabas aizsardzības funkcijas un efekti. Tieši šī pilnās ekonomiskās vērtības koncepcija ļauj:

- 1) parādīt apkārtējas dabas vides lietderīgumu daudzveidību;
- 2) ievērot ekoloģisko labumu un dabas vides kopumā izteikšanas ar ekonomisko (naudas) rādītāju palīdzību uzdevuma komplikētību.

Latvijā, atbilstoši pasaules pieredzei, vides aizsardzības politikas īstenošanā paplašinās ekonomisko instrumentu pielietošana. Tie ir efektīvi, jo nekavējoties iespaido piesārņotāju budžetu. To nozīmi palielina pieaugošā preču ražošana, patēriņš un piesārņojuma novēršanas izmaksu pieaugums. Ekonomisko līdzekļu mērķis ir panākt piesārņotības samazināšanos un veicināt racionālāku dabas resursu izmantošanu.

Tatjana Tambovceva, Rīgas Tehniskā universitāte, Kaļķu iela 1, Rīga, Latvija, LV-1058.
Tālr. 7089425, tatjana.tambovceva@rtu.lv